

חג הקציר

מים ראשונים: אוסף שמות יש לחג שלנו: שבועות, עצרת, חג הביכורים, חג מתן תורה, (שם שהולך ומתעצם עם השנים ואין לו זכר במקרא); ודווקא השם המקראי הקדום מכולם: חג הקציר, נשכח קמעא. אולי בשנות הגולה הארוכות בהן לא ישב העם בארצו, ובימינו אולי כתנועת נגד לחלוציות החילונית שהדגישה במיוחד פן זה ושם זה של החג, וכחלק מאורח החיים המודרני ההולך ומתרחק מהעולם החקלאי. וכאן האב שואל, בקטון החל ובגדול כילה: מה הם כל המקומות בתורה בהם נזכרים שלושת הרגלים, החגים והמועדים בכלל (התשובה בהמשך).

וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפְּךָ אֶת מַעְשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה: (שמות כג טו).¹

אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בַחֹדֶשׁ הָאָבִיב יֵצֵאת מִמִּצְרָיִם: ... וְחַג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לְךָ בְּכוֹרֵי קִצְרֵי חֲטָיִם וְחַג הָאֶסֶף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה: (שמות לד יח, כב).²

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאְכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיִמַת תִּהְיֶינָה: עַד מַמְחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה': (ויקרא כג טו-טז).³

וּבַיּוֹם הַבְּכוֹרִים בְּהִקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' בְּשִׁבְעַתֵיכֶם מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֹאכְתָּ עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: (במדבר כח כו).⁴

שִׁבְעָה שָׁבָעַת תִּסְפֹּר לְךָ מֵהַחֵל חֲרָמֶשׁ בְּקֶמְהָ תַחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבָעוֹת: וַעֲשִׂיתָ חַג שִׁבְעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נְדִבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כְּאֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: (דברים טז טז-טז).⁵

¹ אזכור ראשון בתורה של המועדות, שלושת הרגלים (מלבד חג הפסח שנוזכר לחוד כבר בשמות פרק יב וכמובן שבת בפרשת בשלח), הוא בפרשת משפטים ובלוט הדבר שחג הקציר וחג האסוף נזכרים ברצף אחד כקשורים בהווה החקלאית. פסח שהוא במקרא "ד בניסן – יום הקרבת קרבן פסח, מוזכר שם בעיקר בהקשר עם חג המצות ויציאת מצרים, אבל גם בו יש ניחוח שדה וזכרם בעצם הקשר לעונות השנה: "למועד חודש האביב". ואת המילים "אשר תזרע בשדה", יש לקרוא "אשר זרעת בשדה". ראו פירוש דעת מקרא כאן וכן פירוש חזקוני.

² האזכור השני של שלושת הרגלים (הפעמים) הוא בפרשת כי תשא במילים דומות מאד לאלה של פרשת משפטים ושוב חג הפסח לחוד ושני המועדים החקלאיים האינטנסיביים ביחד. ראו שם שביניהם מפרידים מצוות בכור (פטר רחם) ושמירת השבת (או השביעית). ראו פירוש רס"ג שם שמקשר את השבת לעונה החקלאית הבודעת שאפילו בעונה כזו, בה כל יום הוא הפסד, יש לשמור על השבת כיום מנוחה: "אפילו בזמן החריש והקציר". לעניינינו, חוזר ונזכר בחג שלנו עניין הקציר אף ביתר דיוק: תחילת קציר החטים, אבל שמו הוא חג שבועות, שם שלא מתפרש כאן ויתפרש במקורות הבאים.

³ תחנה שלישית במסענו במקרא היא פרשת המועדות שבספר ויקרא פרשת אמור. כאן מחובר החג שלנו לחג הפסח (חג המצות בלשון המקרא) דווקא ולספירה של שבעת השבועות, עד שאמרנו שחג השבועות הוא בעצם העצרת – "השמיני" של חג הפסח (פסיקתא דרב כהנא פיסקא כח ביום השמיני עצרת). ספירת שבעת השבועות מתחילה במנחת העומר הנעשית משעורים ומובאת "ממחרת השבת", היינו ממחרת יום טוב ראשון של פסח (כשיטת הפרושים במחלוקתם הגדולה עם הצדוקים) ומסתיימת במנחה החדשה הנעשית מחטים והמובאת "ממחרת השבת השביעית". אולי בשל כך אין כאן לחג שלנו שם – אולי חג החמישים? ואם לא נזכר "קציר" בהקשר ישיר לחג, הריהו נזכר מיד בסמוך בתפר שבין חג השבועות וחגי תשרי: "ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני ה' אלהיכם" (ויקרא כג כב). מצווה שכבר נזכרה בפרשת קדושים (ויקרא טו ט) ולא בכדי חזרה ונשנתה פה בהקשר עם חג הקציר. על הקשר בין מתנות עניים והחגים, ראו ספרא אמור פרשה י: "ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקוצרך ולקט קצירך לא תלקט. אמר רבי אוורדימס ברבי יוסי: וכי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מיכן וראש השנה ויום הכיפורים מיכן? אלא ללמד שכל מי שהוא מוציא לקט שכחה ופיאה ומעשר עני מעלים עליו כאילו בית המקדש קיים והוא מקריב קרבנותיו לתוכו. וכל מי שאינו מוציא לקט שכחה ופיאה ומעשר עני מעלים עליו כאילו בית המקדש קיים ואינו מקריב קרבנותיו לתוכו". ראו גם רש"י ויקרא כג כב ודברינו [מתנות עניים](#) בפרשת כי תצא.

⁴ תחנה רביעית היא פרשת פנחס, אלא ששם עיקר העניין הוא הקרבנות הקרבים בכל חג ואין אזכור של מאפיינים אחרים של החגים (הדבר בולט במיוחד בחג הסוכות, ראו שם). ובאשר לחג שלנו הרי לנו אזכור חוזר של קרבן המנחה החדשה והרי לנו שם חדש לחגנו: "יום הביכורים" (שגם הוא סוג של קרבן), לצד רמז ברור גם לשם "חג השבועות" – "בשבועותיכם".

⁵ בתחנה החמישית והאחרונה הגענו אל משמעות השם חג השבועות – השם המקובל היום. בדומה לספר ויקרא, גם ספר דברים מדגיש את מהותו של החג שלנו כנובע מימי הספירה. ימים ושבועות, שבימינו הפכו לימי אבל וקשורים בתלמידי רבי עקיבא ושאר פורעניות שנחתו על עם ישראל בגליותיו, אבל בתורה אלה ימי חרדה ודריכות של העונה החקלאית בארץ ישראל: היצליח יבול השנה אם לא? היבוא גשם, שרב או ארבה ויפגעו ביבול ובקציר אם לא? ראו נאום שמואל בתגובה לבקשת העם למלך (שמואל א פרק ח), וכן מדרש ויקרא רבה כח הדורש את הפסוק בקהלת א ג: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש ... ישמור לנו מן השרב ישמור לנו מן טללים רעים. ואלו הן שבע שבתות שבין פסח לעצרת", מדרש עליו הרחבנו בדברינו [מנחת אומר לעומר](#) בפרשת אמור. והקציר כאן הוא ה"חרמש בקמה".

וּתְשֵׁב נַעֲמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כְלֵתָה עִמָּה הַשְּׂבָה מִשְׂדֵי מוֹאָב וְהָמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלֵת קֶצֶיר שְׁעָרִים: (מגילת רות סוף פרק א.)⁶

רות רבה פרשה ד סימן ב – קציר שעורים, קציר חטים וקציר סתם

"והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים", א"ר שמואל בר נחמן: כל מקום שנאמר "קציר שעורים" – בקציר העומר הכתוב מדבר. "קציר חטים" – בשתי הלחם הכתוב מדבר. "קציר" סתם – משמש לכאן ולכאן.⁷

דרשת רמב"ן לראש השנה – חג של הודאה על השפע החקלאי

... ובחג השבועות אמר: "וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים", ואמר: "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה", ועוד אמר: "שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות ועשית חג שבועות לה' אלהיך וגו'". הנה צוה שנביא עומר בכורי קציר שעורים ויתיר החדש במדינה. ונספור ממנו חמשים ונביא מנחה חדשה שתי הלחם בכורי קציר חטים ויתיר החדש במקדש. ונעשה חג לה' כי "חוקות קציר ישמר לנו" (ירמיהו ה כד), והקב"ה חפץ לכבדו מראשית כל בכורי כל, כאשר מפורש בתורה.⁸

מסכת חגיגה דף יז עמוד ב – מחלוקת האמוראים, חג של שילוב

דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא: אמר קרא: "וקראתם", "ובקוצרכם" (ויקרא כג כא-כב).⁹ איזהו חג שאתה קורא וקורבן בו? הוי אומר זה חג עצרת. אימת? אילימא ביום טוב – קצירה ביום טוב מי שרי? אלא לאו –

⁶ ופרק ב מסתיים בפסוק: "וּתְדַבֵּק בְּנִעְרוֹת בְּעֵז לְלֶקֶט עַד כְּלוֹת קֶצֶיר הַשְּׂעִרִים וְקֶצֶיר הַחֲטִיִּם וְתֵשֵׁב אֶת חֲמוֹתָהּ". סיבות שונות ניתנו לקריאת מגילת רות בחג השבועות (לא בכל העדות התקבל מנהג זה הגם שיסודו במסכת סופרים, בגאונים). ראו פירוטו בספרו של הרב ש. י. זיון המועדים בהלכה וכן בספר התודעה לרב אליהו כי טוב. אחת הסיבות מובאת בשם אבודרהם בערך תפלות הפסח היא: "... וגם בחג השבועות נהגו לקרות רות מפני שכתוב בו: בתחילת קציר שעורים (רות א כב) והוא זמן הקציר". ובספר לבוש אורח חיים סימן תצד הוא כותב: "וקורין מגילת רות ומברכין עליה ... מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שכלה בחג השבועות שמביאין שתי הלחם מחטין". והוא ממשיך שם לנושא מתנות עניים שמתואר גם הוא יפה במגילה, כמו בפרשת המועדות בספר ויקרא ויראו לעיל. הרי לנו שמגילת רות, מסוף פרק א לאורך כל פרק ב, מחזירה אותנו לספר שמות "לחג הקציר בכורי מעשיך" ול"בכורי קציר חטים". על פן זה של החג והתקופה נרצה לדרוש מעט ולהניח מעט לקט, שכחה ופאה. ראו גם דברינו [מתנות עניים](#) בפרשת כי תצא.

⁷ עברנו על המקרא והאזכור היחיד שמצאנו לקציר שעורים (מלבד מגילת רות כמובן) הוא המקרה הטראגי של מסירת בני משפחת שאול לגבעונים ומעשיה האמיצים של רצפה בת איה ששמרה על כבוד המתים: "... וְהָמָּה הִמְתּוּ בְיָמֵי קֶצֶיר בְּרֵאשִׁימִים בְּתַחֲלֵת קֶצֶיר שְׁעָרִים" (שמואל ב כא ט). ראו דברינו [הגבעונים](#) בפרשת נצבים. קציר חטים מצאנו בנסיבות משמחות יותר, כגון בראשית ל יד: "וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְיָמֵי קֶצֶיר חֲטִיִּם וַיִּמְצָא דוֹדָאִים בְּשָׂדֶה" ובשמואל א ו יג בחזרת הארון משדה פלישתים: "וּבֵית שָׁמֶשׁ קֶצֶרִים קֶצֶיר חֲטִיִּם בְּעֵמֶק וַיִּשְׁאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת הָאָרוֹן וַיִּשְׁחָחוּ לְרֵאוֹת". אבל מצאנו קציר חטים גם בתוכחת שמואל לעם על בקשתם למלך, שמואל א יב ז: "הֲלוֹא קֶצֶיר חֲטִיִּם הַיּוֹם אֶקְרָא אֵלַי ה' וַיִּתֵּן כְּלוֹת וּמִטָּר וַדְּעוּ וַרְאוּ כִּי רִעְתְּכֶם רָבָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינַי ה' לְשָׂאוֹל לְכֶם מֶלֶךְ". מי שמכסה את התקופה כולה היא מגילת רות, שעיקרה מתרחשת בין תחילת קציר השעורים (עפ"י מסורת חז"ל, רות ונעמי מגיעות לבית לחם ביום העומר, טז בניסן) וסופה "עַד כְּלוֹת קֶצֶיר הַשְּׂעִרִים וְקֶצֶיר הַחֲטִיִּם", אז מתוודעת רות לבעז בעצתה של נעמי. ראו בהמשך מדרש רות רבה פרשה ה סימן יא: "א"ר שמואל בר נחמן: מתחילת קציר שעורים עד כלות קציר החטים שלשה חדשים, ותשב את חמותה ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח, ועתה הלא בעז מודעתנך".

⁸ בדרשת רמב"ן לראש השנה הוא מתעכב על כך שבתורה לא מוזכר טעמו ועניינו של ראש השנה "לא פירש למה ועל מה". בהגדה לראש השנה (אחד לחודש השביעי), הוא מביא את שלושת הרגלים, במרכזם חג השבועות, והתקופה החקלאית משני צדי החג, מוטיב הבכורים וההיתר לאכול מהתבואה החדשה, בגבולין ובמקדש, שטעמם וסיבתם ברורים. והוא מזכיר שם כמובן גם את פסח ואת סוכות ואנו התמקדנו בליבה – בחג השבועות. ראו דברי רמב"ן גם בשמות כג טז כשהוא סוקר את שלושת הרגלים (בפרשת משפטים אין מועדים אחרים): "ופירש את חג המצות תשמור בחדש האביב ... והאחר תשמור שיהיה חג הקציר בכורי מעשיך, והשלישי תשמור שיהיה חג האסיף בצאת השנה. והנה כולם באספו כל מעשיו מן השדה לתת בהם הודאה לאלהים, שהוא שומר חוקות שמים ומוציא לחם מן הארץ להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב. וזה טעם אל פני האדון ה', שהוא האדון המפרנס עבדיו". את ראש השנה צריך להסביר, אבל שבועות ופסח וסוכות – פשיטא על מה ולמה הם. ראו עוד תיאורו של ספורנו בפירושו לספר ויקרא פרק כג פסוק ח: "... והתחיל דבור חג השבועות מן העומר כי מאז מתחיל קציר בעומר וספירת השבועות שהם מענין החג הנקרא חג קציר (שמות כג, טז). וחג השבועות (שם לד, כד), שבו נתן הודאה לאל יתברך על שבועות חוקות קציר ששמר לנו. כי אמנם מכוונות הרגלים הם התפילה וההודאה כמו במועד חג האביב. התפילה לאל על האביב וההודאה על החירות. והיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחילת האביב עד הקציר, כאמרו: שבועות חוקות קציר ישמר לנו (ירמיה ה, כד), היה העומר הודאה על האביב כמקריב בכורי השדה לבעלים. והיה הקרבן עמו לתפילה על העתיד והיתה הספירה זכרון לתפילת יום יום, והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר וחג האסיף על טוב האסיף".

⁹ האזכור השלישי בתורה של חג השבועות (ראו הערה 3 לעיל): "וּקְרָאתֶם בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִיָּה לְכֶם כָּל מִלְאכְתְּ עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֶקֶת עוֹלָם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם: וּבְקִצְרְכֶם אֶת קֶצֶיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ בְּקִצְרְךָ וְלֶקֶט קִצְרְךָ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלֶגֶר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", מעורר שאלה. קראתם – מקרא קודש, קוצרכם – עבודת הקציר, היאך יכלו שניהם יחדיו? שהיא כמובן שאלה קצת רטורית לצורך הדרשה שהתשובה עליה תגיע בהמשך המדרש. ואגב בפסוק "ובקוצרכם", מוזכרים מצוות מתנות עניים שהם חלק בלתי נפרד ממצוות החגים בכלל ומגילת רות הנקראת בחג בפרט. ומצוות מתנות עניים קשורה לכל תהליך הגיון, כמתואר בגמרא יבמות מז א. עבודת האדמה – חגים חקלאיים, מצוות צדקה, גרות, מתן תורה, הכל מתחבר בחג שלנו. ראו דברינו [קבלת גרים](#) וכן [כולנו גרים](#).

לתשלומין ... וריש לקיש אמר: "וחג הקציר" (שמות כג טו), איזהו חג שאתה חוגג וקוצר בו? - הוי אומר זה עצרת. אימת? אילמא ביום טוב - קצירה ביום טוב מי שרי? אלא לאו - לתשלומין.¹⁰
 אמר רבי יוחנן: אלא מעתה חג האסיף, אי זהו חג שיש בו אֶסִיפָה - הוי אומר זה חג הסוכות!¹¹ אימת? אילמא ביום טוב - מלאכה ביום טוב מי שרי? אלא בחולו של מועד - חולו של מועד מי שרי? אלא: חג הבא בזמן אסיפה, הכא נמי: חג הבא בזמן קצירה.¹²

תורה תמימה הערות שמות פרק כג הערה קג – הסבר לשיטת ריש לקיש¹³

ומה דלא ניחא ליה (לריש לקיש) לפרש חג הבא בזמן קצירה כמו שדריש ר' יוחנן בדרשה הבאה, נראה משום דיתר הרגלים נקראים על שם המאורע שבאותו היום ממש, כמו חג המצות שאוכלין מצות בו ביום ממש, וחג הסוכות שיושבים בסוכות באותו יום ממש ... וכן ראש השנה שנקרא יום תרועה ויום הכיפורים נקראים על שם המאורע שבאותו היום ממש.¹⁴

ספרי דברים פרשת ראה פסקא קלז – בין שיש לך בין שאין לך אתה עושה

"ועשית חג שבועות לה' אלהיך" (דברים ט י), מכלל שנאמר: "וחג הקציר בכורי מעשיך" (שמות כג טז), יכול אם יש לך קציר אתה עושה יום טוב ואם לאו אי אתה עושה יום טוב? תלמוד לומר: "ועשית חג שבועות לה' אלהיך" - בין שיש לך קציר ובין שאין לך קציר אתה עושה יום טוב.¹⁵

¹⁰ 'תשלומין' הם שבעת הימים שלאחר חג השבועות בהם ניתן להשלים את קרבנות החגיגה והקִיפָה שלא הספיקו להביא בחג, שהרי שבועות הוא רק יום אחד בניגוד לחג הפסח וחג הסוכות שיש להם 'תשלומין' טבעיים בעצם ימי חול המועד והחג האחרון. מה שחשוב לנו כאן הוא המוטיב הדואלי של חג השבועות כ'חג הקציר' - מצד אחד חג ומצד שני עבודת הקציר. איך יתקיימו שניהם? איך אפשר לקיים 'וקראתם' ו'בקוצרכם' בעת ובעונה אחת, לחגוג ועונת הקציר רק מתחילה? תשובת הגמרא היא שכמובן אין לעבוד ביום טוב, אבל בכל ימי התשלומין, משלימים את קרבנות החג ביד האחת ועובדים בקציר ביד השנייה. ראו גם תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א הלכה ד (וכן הוא בירושלמי חגיגה ב ד): "כתוב אחד אומר [שמות כג טז] וחג הקציר בכורי מעשיך וכתוב אחד אומר [ויקרא כג ז] כל מלאכת עבודה לא תעשו! א"ר חנינה: הא כיצד יתקיימו שני כתובים, בשעה שהוא חל בחול, אַתְּ חוּגַג וְשׁוֹבֵת. בשעה שהוא חל בשבת, למחר את חוּגַג וְקוֹצֵר". כאן מדובר בדין אחר של 'יום טוב' (ראו חגיגה פרק ב משנה ד), היינו היום שבו היו משלימים את קרבנות חג השבועות אם חל בשבת (ולשיטת בית שמאי גם אם חל ביום חול). ביום זה, חוגגים וקוצרים, כפי שאמרנו לעיל בבבלי לגבי 'תשלומין': משלימים את קרבנות החג ביד אחת ועובדים בקציר ביד שנייה, וזהו 'חג הקציר' - חג שאתה חוגג וקוצר בו. נראה אגב, ששילוב זה נעלם בימינו מאז ש"נתרחקנו מעל אדמתנו" וגבר האופי העירוני בחיינו, וחבל.

¹¹ רבי יוחנן אינו מסכים להגדרתו של ריש לקיש שחג הקציר פירושו חג שחוגגים בו וקוצרים בו, שהרי אם כך, איך נכנה את חג הסוכות 'חג האסיף' - חג שחוגגים ואוספים בו?

¹² ואי אפשר לומר על חג הסוכות שהוא 'חג שיש בו אֶסִיפָה' או ש'חוגגים ואוספים בו', משום שלא רק שפשיטא שביום טוב הראשון והאחרון של חג אסורה מלאכה, אלא שגם בחול המועד יש למעט במלאכה (להוציא דבר האֶבֶד)! אלא, מציע רבי יוחנן את המונח "חג הבא בזמן אסיפה" (ראו גמרא ראש השנה ז ע"א שכל חודש תשרי נקרא "חודש שיש בו אסיפה"). ועל אותו משקל, גם הכינוי "חג הקציר" לשבועות פירושו "חג הבא בזמן קצירה" ולא כשיטת ריש לקיש: "חג שאתה חוגג וקוצר בו". עכ"פ, נראה שעל עצם ההלכה שביום טוב ובימי התשלומין של חג השבועות חוגגים וקוצרים, אין רבי יוחנן חולק והוויכוח ביניהם הוא "נטר" על משמעות המילים "חג הקציר". וצריך עיון. לפי מסקנת רוב הראשונים שלהלכה איסור העבודה בחול המועד הוא רק מדרבנן, יכול ריש לקיש לענות לרבי יוחנן כך: אין הכי נמי, גם בחג האסיף יש שילוב של חגיגה ומלאכת איסור וכל האיסור של חכמים הוא על מנת שהעם יתפנה ליהנות מהחג ולעסוק בתורה (ירושלמי מועד קטן פרק ב הלכה ג). בה בעת התירו חכמים מלאכת דבר האבד, נכון יותר לא אסרו ונשאר דין התורה. אז גם לפי דין התורה וגם לפי הלכה שקבעו חכמים יש שילוב של אוירת חג ועבודה חקלאית בימים אלה בהם "אתה חוגג וקוצר, חוגג ואוסף". והרוצים להעמיק בנושא זה יפנו אל מנחת חינוך מצוה שכג.

¹³ הערה זו מעיר בעל תורה תמימה על הגמרא במסכת חגיגה בה זה עתה סיימו.

¹⁴ אנחנו עדיין בגמרא חגיגה שראינו לעיל ובשיטת ריש לקיש שמפרש את "חג הקציר" בהקשר של מהות החג, חג שבו קוצרים! ואם לא בחג עצמו, בשל איסור מלאכה, אזי בימי התשלומין שהם חלק מהחג ומשלימים אותו. לצד הסיוע שניסינו אנו לתת לשיטת ריש לקיש, שמחנו למצוא סיוע זה של ר' ברוך אפשטיין מחבר פירוש תורה תמימה. חג הקציר הוא עצמותו של יום, הוא המאורע הקורה באותו היום, כמו יום תרועה בראש השנה, חג המצות בפסח, יום הכיפורים בעשרה בתשרי וכו'. זה שמו של חג השבועות באזכור הראשון שלו בתורה בפרשת משפטים. ר' יוחנן, חולק כאמור על כך, וראייתו היא מחג הסוכות דווקא שיש לו שם נוסף: חג האסיף. חג הסוכות על שם המאורע של אותו היום ממש - על שם המצווה הנוהגת בו, ואילו חג האסיף על שם זמנו הכללי - זמן אסיפה. כך גם יש לומר על חג השבועות, יטען ר' יוחנן. חג השבועות על שם המאורע שבו ביום שלמו שבעת השבועות והסתיימה ספירת חמישים הימים, ואילו חג הקציר על שם התקופה וזמנו של החג - חג הבא בזמן קצירה. סוף דבר, מה קבלנו? שנים מראש ארץ ישראל בתקופת האמוראים (דור ראשון-שני), מעמודי התווך של התלמוד הארץ-ישראלי, מתווכחים על מהות שמו של החג, הגם שלדעתנו אין נפקא מיניה מזה להלכה. שיטת ר' יוחנן, שבד"כ הלכה כמותו מול ריש לקיש, אולי מובילה לכך שיש מקום לתת פן נוסף לחג ולא להצטמצם בצד החקלאי בלבד. לא רק חגיגה לצד קצירה, אלא גם תורה לצד מלאכת השדה העמוסה. על פן זה כבר הרבינו לדרוש בדפים אחרים [לחג השבועות](#) והפעם רצינו להדגיש את השם "חג הקציר" דווקא.

¹⁵ כפשוטו, מדבר מדרש זה בשנים קשות בארץ ישראל, ברמת הכלל או ברמת הפרט, בהם היבול החקלאי נפגע ו"אין קציר". אע"פ כן, חובה לקיים את חג הקציר, כמו כל שאר החגים, לשמוח על היש ולקיים "ושמחת" (דברים טז יא). אך אפשר שהכוונה בדרשה זו גם למי שאין לו קציר, אין לו שדה ופטור ממצוות ביכורים ואינו "חוגג וקוצר" או "חוגג ואוסף". גם הוא יקיים את מצוות החג וישתתף בשמחת הקציר הכללית. מדרשים מאוחרים שנתחברו מחוץ לארץ, לקחו מוטיב זה לכיוון מצוות החגים כאשר ישראל

תוספתא מסכת עדויות (צוקרמאנדל) פרק א הלכה ו – קציר כל ימות השנה

... אמרו להן בית שמאי: והלא כל ימות השנה קציר! יצא קציר שעורים ובא קציר חיטין, יצא קציר חיטים ובא בציר. יצא הבציר ובא מסיק. נמצאו כל ימות השנה קציר.¹⁶

חג שמח ולימוד מחכים ומהנה

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו פירוש אברבנאל בתחילת פרק כג בספר ויקרא שמסביר מדוע התורה מדגישה את הפן החקלאי של החג ומצניעה את הפן של מתן תורה: " ... כן הוא בחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו אבל לא נצטוו החג לזכרון זה כי אם להיותו תחילת קציר החטים". לעומתו ראה שמות רבה לא טז פרשת משפטים את הזיהוי של חג הקציר עם מתן תורה: "קבע אלהים שלשה רגלים: חג המצות שבו עשה נסים להם במצרים, חג הקציר שבו ניתנה תורה לישראל שאוכלים מפירותיה בעולם הזה ... חג האסיף שבו האלהים ממלא בתייהם ברכה". וזה באמת נושא נכבד שראוי לדף נפרד – כיצד הפך חג הקציר ל"זמן מתן תורתנו".

¹⁶ אינם יושבים על אדמתם ולכאורה עיקר טעמי החג בטל (ראו דרשת רמב"ן שהבאנו לעיל). ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת ראה דף כז עמוד א: "ועשית חג שבועות לה' אלהיך. מה תלמוד לומר? לפי שנאמר (שמות כג) וחג הקציר בכורי מעשיך. שלא תאמר: אם אין קציר אין אתה עושה יום טוב, לכך נאמר: ועשית חג שבועות כגון שישראל בגלות ואין להם קצירת העומר ואפילו הכי ועשית חג שבועות". (ועוד עושים יום טוב שני של שבועות בחו"ל שזמנו ידוע בלי ספק וכבר נשתברו קולמוסין רבים על כך! ראו מועדים בהלכה לרב זיון). לכאורה המדרש מדגיש מאד את שם החג "חג השבועות" כשם חלופי ל"חג הקציר", אבל המעיין בפסוקים בפרשת ראה, רואה אל נכון שגם השם "חג השבועות" קשור מאד בהוויה החקלאית של ארץ ישראל. ראו הערה 5 לעיל. כך או כך, נראה שבהדרגה התווספו לחג מוטיבים נוספים, בפרט מוטיב מתן תורה, שהרי אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח. (ולגבי הביטוי "בין שיש לך בין שאי לך אתה עושה", ראו ירושלמי קידושין פרק א הלכה ז לגבי מצוות כיבוד אב ואם).

¹⁶ "שאלנו" קטע מתוספתא במסכת עדויות שדנה בנושאי אישות ועדות אשה שחזרה ממדינות הים בלי בעלה, והעתקנוהו לעניינינו. הדברים מזכירים קצת את דברי ר' שמעון בר יוחאי במחלוקתו הידועה עם ר' ישמעאל לגבי האיזון בין עבודה ולימוד תורה: "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה?" (ברכות לה ע"ב). כל השנה נהיה בקציר? כבר הרחבנו על נושא זה בדברינו [ואספת דגנך](#) בפרשת עקב והדברים עתיקים. איזון ערכים ושילוב מוטיבים הם המפתח: חוגג וקוצר, קמח ותורה, דרך ארץ ותורה, לימוד ועשייה וכו'. גם ביום טוב עצמו. וכל זה אולי גם כנגד שיטת ר' אליעזר הקיפוניית הקובעת במסמרות: "אין לו לאדם ביום טוב אלא: או אוכל ושותה או יושב ושונה", באה שיטתו המאוזנת של רבי יהושע: "חלקהו - חציו לה' וחציו לכם" (מסכת ביצה דף טו עמוד ב). אך כל זה ביום טוב אחר, בח השבועות הוא חג הקציר הוא חג מתן תורה הוא עצרת בלשון המקרא: "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - יום שניתנה בו תורה הוא" (מסכת פסחים דף טח עמוד ב). התורה היא תורת חיים ובהכרח מחייבת את האדם לשלב ולחבר, לאחוז בזה וגם בזה.